

Ivan Šaško:

Oblikovanje crkvenosti s pomoću novih medija

*Izlaganje na Drugome susretu župnih suradnika (Zagrebačke nadbiskupije)
za pastoral u sredstvima društvenih komunikacija
Nadbiskupijski pastoralni institut, „Vijenac“, subota, 19. studenoga 2011. u 10 sati*

Uvod

Uzoriti gospodine Nadbiskupe, župne suradnice i suradnici, braćo i sestre!

Sve vas srdačno pozdravljam u ovo subotnje jutro pred svetkovinu Krista, Kralja svega stvorenoga. Kada sam prihvatio govoriti o ovoj temi u mislima mi je bio pastoralni razlog. Nisam dovoljno stručan, da bih mjerodavno govorio o problematici novih medija, ali vjerujem da mogu nešto podijeliti s vama kada je u pitanju naša Crkva i pastoralno djelovanje u širem smislu. Ovo izlaganje je više poticaj za razmišljanje, nego sustavno predstavljanje naznačene problematike. Možda baš to olakša i našu kasniju razmjenu misli, pitanja i razgovor.

Počinem s dva izrijeka koji mi se čine važnima i koje je dobro imati na umu kad se govori o medijima općenito, odnosno o crkvenim medijima posebno.

Prvi izrijek glasi: *U slabome društvu mediji postaju jaki.*

Drugi: *Mediji imaju moć pojačati buku drveta koje pada, ali najčešće nemaju niti pokazuju da žele imati moć pojačati zvuk šume koja raste.*

1. Govoreći o medijima, kada je Crkva u pitanju, najčešće slušamo kritike kako se Crkva ne snalazi, kako ne ide ukorak s vremenom, kako nije dovoljno osjetljiva za nove pristupe. Gledano izdaleka, na temelju površnoga dojma, moglo bi se u to lako i povjerovati (i povjeruje se), ali pitanja o sporosti i brzini, o prihvaćanju ili neprihvaćanju, otvorenosti ili zatvorenosti prema novomu puno su složenija od tih prosudba.

Naime, telematička je tehnologija napravila velike obrate u svijetu informacija i komunikacija. U prvome planu moga razmišljanja nije toliko kako Crkva vidi nova sredstva, nego kako su spomenute promjene utjecale i na Crkvu koja je oduvijek pozorna na ono što se događa i utječe na svijet društvenih komunikacija. Istina je da je u Crkvi redovito prisutan početni oprez i stanovito nepovjerenje, jer se ne radi samo o preuzimanju jednoga sredstva, nego o sustavu koji se odražava na poimanje svijeta i na vrjednote.

No, evanđeoska poruka je uvijek promišljena u odnosu na kulturu, pa tako i na onu koju zovemo 'digitalnom kulturom'. Dakle, najviše nas zanima promjena paradigme komuniciranja, odnosno utjecaj te paradigme na naš crkveni život i djelovanje.

2. Ove se godine u pastoralu naše Nadbiskupije posvećujemo osobito novoj evangelizaciji koja se sastoji u traženju i pronalaženju novih oblika i u djelovanju većim žarom. Među važnim je točkama svakako pitanje medija. Nova evangelizacija se suočava s činjenicom brzih promjena u barem šest područja. Te se promjene mogu naći pod zajedničkim imenom 'velikih zamjena', kulturom surogata (bez obzira povezujemo li podrijetlo pojma sa *sub-rogare* ili sa *super-rogare*):

1. *unutarkulturalno područje*, obilježeno sekularizacijom, pokušajem zamjene Boga nekim kontingentnim surogatom;

2. *društveno područje*, obilježeno miješanjem naroda i kultura, zamjenom identiteta nekim novim super-identitetom;

3. *medijsko područje*, obilježeno zamjenom sredstva i cilja, tj. prerastanjem sredstava u ciljeve;

4. *gospodarsko područje*, obilježeno stvaranjem umjetnih, osobito financijskih okvira, zamjenom važnosti proizvoda mogućim profitom bez stvarnoga proizvoda;

5. *znanstveno područje*, obilježeno nepostojanjem jedinstvene paradigme, zamjenom istine mišljenjima i nužnim pojavkom 'paraznanosti';

6. *političko područje*, obilježeno nepostojanjem zajedničkih vrijednosti i zamjenom središta nominalne i stvarne vlasti.

Dakle, te primijećene promjene su se nužno odrazile i još se odražavaju na nas, na Crkvu; na način razmišljanja vjernika; na njihovo poimanje važnoga i nevažnoga; na prihvaćanje površnosti i prolaznih trendova; na zahtjev za brzinom informacija koje rađaju brzopletošću i neizgrađenošću vlastitih stavova na temelju razmišljanja i sučeljavanje argumenata...

Imam, dakle, dojam da koliko god bili otvoreni prema novim sredstvima komunikacije, uvijek ćemo biti kritizirani da smo prespori i nemarni. Ako je razlog nemar, tada grijeshimo propustom, ali jednako tako trebamo pripaziti da ne smetnemo s uma činjenicu da se pred nas nešto novo ne stavlja samo zato što je novo i bolje, nego jer sa sobom nosi i neki interes, jer nam se želi i nešto nametnuti. Nije stoga čudno da od *Drugoga vatikanskoga sabora* u cjelini i njegova dekreta *Inter mirifica*, pa sve do naših dana, Crkva tu temu povezuje s etičkim pitanjima, što potvrđuju i noviji dokumenti *Papinskoga vijeća za društvene komunikacije* iz 2002. godine (*Crkva i internet, Etika na internetu*).

3. No, ono radi čega vam se obraćam danas jest naša zajednička briga. Prije svega, lijepo je vidjeti da postoji vaša uključenost u rad župa, u život Crkve, vaše darovano vrijeme i spremnost da izgrađujete crkvenost. Osobno mislim da, nakon početnih povezivanja, možemo i trebamo učiniti više. Dakle, ne samo da budete prenositelji nekih vijesti i obavijesti iz ureda naše Nadbiskupije, dostavljajući informacija iz župnih zajednica, nego da budete aktivni pokretači i graditelji mreže crkvenosti.

Kada sam govorio o novoj evangelizaciji, ona je trajno evangelizacija. Igrajući se tim imenom možemo uočiti da se radi o *e-evangelizaciji*. Danas je u društvu iznimno moderan prefiks 'e': e-pošta; e-učenje; e-izvadci itd. Evangelizacija u svome imenu može biti gledana kao stvarnost koja ima već ugrađen taj 'e' (premda je riječ zapravo o grčkoj riječi „eu“ koja znači 'dobro', što proširuje mogućnost asocijacija i igre).

Nadalje, sustav suvremenih komunikacija izabrao je nazivak 'mreža'. Sjetimo se da je baš mreža, ribarstvo i cijela metafora ribarenja postala istoznačnica za evangelizaciju. No, baš kao i cijela problematika, mreža u Novome zavjetu ima višestruko raznoliko značenje: *ostaviti mreže* i krenuti za Isusom je jedno značenje; otisnuti se na pučinu i baciti *mreže* ima drugo značenje. Takav, čini mi se, mora biti i naš odnos prema suvremenoj Mreži. Kada sprječava nasljedovanje Isusa treba ju napustiti, ali kada Isus kaže da se njome koristimo, tada treba uložiti svo umijeće, da bi korištenje bilo kršćansko. Primjećujemo da su i ciljevi vezani uz te odnose također različiti. Ipak, kriterij je jednostavan: sve što koristi drugima za spasenje i što potvrđuje Božju prisutnost, a u našem je slučaju to odnos prema Crkvi, treba domisliti i služiti se na kršćanski način.

Instrumenti *web-a 2.0* (*Facebook, Twitter, YouTube*) i druge tipologije društvenih mreža trajno su instrumenti u službi čovjeka. Oni su korisni za prenošenje evanđeoske poruke. Neki ih nazivaju '*glavnim areopagom suvremenoga doba*'. Oni ne služe samo za prenošenje kršćanske poruke, nego su put kojim tu poruku treba integrirati u nove kulturološke odrednice suvremenosti. Što pod tim mislim?

4. Crkva daje prednost međusobnim odnosima i to ne samo u smislu 'licem u lice', jer i to se danas vizualno može ostvarivati na daljinu. Mi čovjeka zovemo bližnjim (obično se rabe riječi u superlativu, na primjer: *proximus; der Nächste*) i on ne smije promijeniti ime u nešto što dokida blizinu među ljudima. Izazov za budućnost jest odgajanje za nove medije, ali jednako tako *odgajanje novim medijima* onih koje smo, umjesto novorođenčad, već prozvali '*mediorođenčad*' na novome, 'digitalnom' kontinentu, jer se novi naraštaji rađaju unutar tih novih oblika govora.

Osobno nisam impresioniran odabranim novim nazivljem, jer se problem svodi na paradigme koje ostaju slične ranijim susretima Crkve i kulture. Povijest Crkve je duga i zbog toga dragocjena, budući da u prošlosti postoje jako slični i iskoristivi modeli (*pattern*) za razmatranje današnjih, ponekad tjeskobnih pitanja.

Mi smo naraštaj koji pokušava napraviti korake i iskorake prema tomu novom svijetu i komunikacijskim odnosima – kako se običava reći – izvan tijela, ali dolazi naraštaj koji će trebati učiti zahtjevno vraćanje – ne povratak u prošlost i njezine komunikacijske zakonitosti – *vraćanje u tijelo*. Nisam prorok, ali usudit ću se najaviti vrijeme *devirtualizacije* ili *ensomatizacije* (koristim grčki, da ne bih rabio riječ inkarnacija).

Kada govorimo o navještaju Riječi, njezin je sadržaj posredovan govorom i uvijek je bio pod obilježjima medija. Tako da u tome nema posebne poteškoće, osim činjenice da navještanje Riječi traži također osobu. Za to su pak dobar primjer slavlja sakramenata koji su promatrani kao posrednici milosti. Nečije želje da se, na primjer, slavlja sakramenta pomirenja/ispovijedi slave 'virtualno' vode u posredništvo posredništva, što niječe zbilju sakramenata.

Govoreći o Crkvi, svjesni smo da je (barem jedno) desetljeće pred nama desetljeće u kojemu će najvjerojatnije odlučujuću ulogu imati odgoj i obrazovanje u svoj širini spektra. To je područje koje pripada kategoriji hitnosti iz više razloga. Odgajanje i obrazovanje zahtijeva uporabu primjerenoga jezika, ali prije svega dobrih odgajatelja i učitelja. Da bi se moglo nekoga poučiti potrebno je imati sadržaj: vrijednosti, tradiciju, identitet, a možda najviše od svega model ljudskoga iskustva. Dva nosiva stupa za nas su kulturološke naravi, a to su: *antropološko i odgojno pitanje*. Tim se pitanjima manje bavimo na dubljoj razini, a trenutno su najviše eksponirana tzv. politička pitanja, koja redovito – čas namjerno, čas nenamjerno – zanemaruju ova ključna područja.

5. Usred ovoga izlaganja, stoga, izričem svoju želju koja se temelji na čvrstom uvjerenju da smo sposobni napraviti nadbiskupijski prostor koji je primjeren prostor za odražavanje takvoga nutarnjeg stava. Vrata imamo, ali nam je potreban portal, veliki prostor koji ne govori samo o mogućemu prolazu iz jednoga prostora u drugi, nego o identitetu i o vrijednostima. Možda naš današnji susret bude još jedan korak bliže sazrijevanju takvoga ostvarenja.

Sadašnje stanje pokazuje da postoji znatan broj *web*-stranica koje su otvorile župe, zajednice, katoličke udruge, pokreti, inicijative. Nemam dojam da se radi o nekom strategijskom poslu, nego više pokušaj poboljšavanja rada novim sredstvom koje ubrzava stare oblike. I to je dobro. No, treba nam jača kršćanska, crkvena

prisutnost koja – koristeći istu tehnologiju – nije po mjeri drugih medija. Ne mislim pritom poglavito na odnos prema društvu, jer smatram da je Crkva uvijek najprije izgrađivala sebe iznutra, te je baš kao takav njezin utjecaj prema van bio puno snažniji.

I oni koji to znaju pokušavaju nas pod svaku cijenu zadržavati izvan (Crkve), odvlačeći nas od nas samih, izazivajući nas da primijenimo iste kriterije, ista sredstva i metode, te da na temelju tobožnjih crkvenih tema njima umnažamo prostor i da se opravdavamo. Noviji slučajevi to zorno pokazuju i potvrđuju. Naš doprinos je i u tim pitanjima u čuvanju crkvenoga pristupa. Ako je nešto laž, kaže se da je laž. To što se, nakon toga, drugi neće obazirati na istinu, nije više u našoj moći, ako u društvu nema dovoljno osjetljivosti i ako se želi živjeti u sjeni laži. Nadalje, ako netko povrijedi narav i način crkvenoga poslanja, mandata koji mu je povjeren, Crkva se o tome očituje i treba biti dosljedna, bez obzira što netko o njoj mislio, govorio ili pisao.

Nova sredstva komuniciranja mogu biti iznimno vrijedan prostor za takvo odgajanje, za onu vrstu zajedništva koje ne će najprije posegnuti za necrkvenim medijima, nego će se oslanjati na *sensus Ecclesiae* i na svoju braću i sestre u Crkvi. Zbilja je tužno vidjeti i klerike i laike koji se dopuste voditi necrkvenim medijima, bez kritičkoga stava i odmaka, čak i onda kada je lako prepoznatljiva nakana i kada su autori ne samo nemjerodavni tumači crkvenoga života i djelovanja, nego čak i širitelji mržnje, nažalost bez (stvarnih) sankcija.

6. Pomalo zbunjuje činjenica da će netko uložiti ili izgubiti puno vremena da se pojavi u necrkvenim medijima, u prostoru i emisijama za koje je teško procijeniti okolnosti i stvarnu crkvenu vrijednost, a da pritom neće pridonositi razvijanju i važnosti svoga crkvenoga medija. Time se pokazuje najčešće da se podleglo logici pojavnosti, ali i sebičnosti, jer nije toliko važno što ću kao kršćanin, kao crkveni službenik svjedočiti, nego je važno da sam ja bio na ekranu, pred mikrofonom, da me se vidi tamo gdje mislim da postoji istinska vaga moje vrijednosti. Govoreći o zauzetosti u crkvenome prostoru i o crkvenosti mislim na najbolji doprinos vjernika društvenoj zbilji, a ne odvajanje od nje.

Sve što u Crkvi živi može živjeti samo po prednosti, izgaranju, poniznosti i sklanjanju sebe u drugi plan, da bi se vidjela ljepota Boga i Crkve. Svjestan sam da je iznimno dragocjena prisutnost ljudi koji su osposobljeni, kojima je Bog dao dar da u necrkvenome ozračju svjedoče medijski, ali mediji nisu dani samo nekima i kada ih promatramo u crkvenome krilu, za svakoga ima u njima mjesta.

Portal kao odgojno sredstvo, kao nadbiskupijski forum, kao prostor razigrane i maštovite crkvenosti... Želio bih da o tome dublje razmislimo i usudimo se otkriti

vlastitu snagu. Možda je to izvedivo unutar postojećih okvira, kao na primjer na nadbiskupijskim stranicama mladih. Uostalom organiziranje sličnih pristupa u pripremi Papina pohoda u lipnju ove godine jasan su dokaz naših mogućnosti.

7. Gledajući postojeće crkvene stranice (među kojima ima veoma privlačnih i zanimljivih), otkrivamo nekoliko zajedničkih elemenata koje ovdje iznosim pojednostavljeno: na početnoj se stranici (*home page*) redovito nađe slika crkve, pročelja ili neke arhitektonske specifičnosti, zatim poveznice za župne skupine, članci s tzv. župnoga listića ili glasila, raspored slavlja i župnih aktivnosti, te adresa elektroničke pošte na koju se netko može obratiti... To nije malo, ali osjećamo da taj prostor može pastoralno dati puno više, jer obećava stanovitu regeneraciju pastoralne komunikacije.

Otvoriti župnu stranicu ima nutarnji razlog, dvostruko nutarnji. Prvi nutarnji razlog je onaj crkveni. Ona nije poglavito radi osporavanja, obrane i opravdavanja prema nečemu što dolazi izvana. Ima i tih elemenata, ali ona potiče na dublje promišljanje zajednice i stvara zauzetost glede zajedničkoga cilja – predstavljanja i rasta župe. Već se na početnoj stranici, na kućnome pragu treba otkrivati prihvaćenost doma (*home*), stupanje u prostor koji osjećam domom.

Drugi nutarnji razlog leži u tome da ta stranica zbilja može dosegnuti i one koji nisu povezani sa župom; one koji su otišli sa župe u svijet ili su se preselili u drugo mjesto. Time smo upozoreni da ako zajednica nije živa u sebi, *web* stranica ostaje samo neka vrsta razglednice i ništa više. Bez posebnosti vjerničkih iskustava, teško da će ju netko posjetiti.

Tako su mnoge od tih stranica samo ilustracije, predodređene za polagano gašenje, što se primjećuje na njihovoj rijetkoj aktualizaciji koja postaje sve besmislenija i nepotrebna. Svaka stranica koje se ne osvježava, ažurira svakoga dana (riječ 'ažurirati' dolazi od *jour* = dan, a ne mjesec ili godina) umire. Od mnoštva mogućnosti koristi se obično samo one koje su izravno zamijenile tisak, ne pokušavajući učiniti više sa sredstvom koje ima puno više mogućnosti.

8. Zacijelo da za osmišljene interaktivne stranice treba puno napora. I ne mislim da to treba nastojati učiniti za svaku župu ili dekanat. Za početak bi tu inetraktivnost trebalo ostvariti samo na jednome mjestu. Smatram da nije neostvarivo pokušati napraviti neku vrstu 'oratorija' koji bi obuhvaćao razne crkvene djelatnosti, odnosno pokušao pokriti društvena područja u kojima se nalazi Crkva, posebno pazeći da se tim sredstvom zahvate kulturalna polja koja nisu dovoljno zahvaćena redovitim pastoralom: pitanje umjetnosti, medija, znanosti, gospodarstva..., ali

počevši od promatranja gdje to ljudi vole komunicirati, a gdje mi vjernici možemo biti prisutni upravo po onome što jesmo.

Vi ste vjernici i vjernice različitih zanimanja i profesija. Vaš broj nije neznatan. Štoviše, mislim da je to izvrsno polazište za zahvaćanje svih segmenata života, jer ste i sami u nekim vjerskim skupinama, jer imate šira poznanstva koja se barem rubno mogu uključiti. Znam da pomalo idealiziram, ali ne vidim da bi išta od životnosti trebalo biti izostavljeno: od mogućnosti razgovora i druženja mladih, do karitativne brige za ljude u potrebi, osobito stare; od pronalaženja i organiziranja međusobne pomoći u raznim strukama do pomaganja djeci kojoj ide teže u školi; od pronalaženja posla do hobija; od raznih tečajeva i radionica, do društvene prisutnosti koju se ne može lako ignorirati i diskreditirati... Mislim da sve to negdje u dubini već sada pulsira i traži svoje izražaje.

9. Slika mreže za to nije dostatna i u mislima mi je više jedan grad koji se organizira oko srca vjerskoga života, a to je C(c)rkva. Kršćanstvo je prisutno u svakome segmentu života i interaktivnost bi trebala graditi strukturu takvoga 'grada', ali više oslonjena na nutarnju logiku i ljepotu paradigme sela, na: povezanost, izravnost među ljudima, na poniznost i svijest o vlastitim granicama...

Je li to evangelizacija? To je novi prostor mogućega svjedočanstva vlastite zauzetosti u onome do čega mi je stalo, ali i oblikovanje onoga bez čega Crkva ne može živjeti - dragovoljnosti, volontarijata. Evangelizacija? Čini mi se i više od izravnoga gomilanja pobožnih tekstova. Sjetimo se da je Riječ uvijek artikulirana u djelu: *Što god učiniste jednomu od najmanjih...*

Kada sam rekao da su razlozi nutarnji, nisam nipošto mislio na crkvenu zatvorenost. Nije stoga dostatno staviti na stranicu sadržaj *Katekizma Katoličke Crkve* ili nabrojiti zapovijedi i darove Duha Svetoga. Iz pologa vjere, iz Predaje grade se korisni materijali koji objašnjavaju, odgajaju, kršćanski izazivaju. Obilazeći župe vidim da se često javljaju ista pitanja, iz društvenih ili crkvenih aktualnosti ili se pak događa da ljudi nešto ne pitaju, jer im je neugodno, jer misle da to svi znaju... Zbog toga i drugih razloga osjećam potrebu za jednim mjestom na kojemu se mogu naći odgovori na razna vjerska pitanja iz konteksta naše domovine ili naše nadbiskupije. Ima prostora i putova za koje znamo da ljudi njima prolaze i u tome načinu komuniciranja. Mi ih možemo preduhitriti i pomoći im; možemo zapravo pomoći sebi.

Nova sredstva komuniciranja nam ne dopuštaju da budemo nepokretni; obvezuju nas na razmišljanje što je Crkva, što je župa. Komunikacijska mreža koja se

čas plete oko nas, a čas nam se daje da bismo mi pleli nju, govori nam da živimo u vremenu sinergije koja omogućuje sudjelovanje.

Grčka riječ sinergija, *syn-ergon*, prevedena znači upravo *su-djelo*, su-djelovanje. Prije bilo kakvoga djelovanja moramo se sjetiti druge, veoma slične riječi, često pogrešno predstavljane, a to je *participacija*. To nije sudjelovanje, nego: imanje udjela, udioništvo. Naš život ima udjela u božanskome životu, što nam omogućuje da djelujemo zajedno, su-djelujemo, s razlogom koji nije naš, nego je u našem kršćanskom pozivu na suradnju s Bogom, s njegovim Duhom koji se često naziva 'energijom'. Tako *syn-ergija* postaje *syn-energeia*.

10. Volim se igrati riječima, odnosno dopuštam im da se poigravaju sa mnom, jer se u njima otkriva istinitost, možda i namjerno prešućena, izbjegnuta, skrivena ispod njene namjerno istaknute oprečnosti, da bi se prikazalo nešto drugo. U tome prostoru mi je znakovito ime *facebook*. Ono spaja riječi *face* i *book*, a baš toga nema: lice je zapravo skriveno, a daleko smo od toga da govorimo o knjizi. Baš tim, namjerno lažnim imenom, otkrivamo puno o sredstvu koje nam netko stavlja u ruke. Moramo znati što s njim, koja je njegova nutarnja logika i stvarna svrha onoga koji ga je oblikovao. Zbog toga, kao uostalom ništa drugo, nova sredstva ne treba gledati kao apokaliptički upad, ali si ne smijemo dozvoliti akritičko crkveno integriranje sa svime što se pojavi na tržištu.

Nadam se da niste zaboravili izrijeke s početka: 1. *U slabome društvu mediji postaju jaki.* 2. *Mediji imaju moć pojačati buku drveta koje pada, ali najčešće nemaju niti pokazuju da žele imati moć pojačati zvuk šume koja raste.*

Mi znamo tko je darivatelj toga rasta, zato ne smijemo biti grčevito zabrinuti, nego radosno zahvalni.